

...ประวัติศาสตร์...

ประวัติศาสตร์คืออะไร

คำว่า “ประวัติศาสตร์” ใช้กันใน 2 ลักษณะคือ

1. ประวัติศาสตร์ หมายถึง เหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นในอดีต และสิ่งที่มนุษย์ได้กระทำ หรือสร้างแนวความคิดไว้ทั้งหมด รวมถึงเหตุการณ์ที่เกิดจากเจตจำนงของมนุษย์ ตลอดจนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หรือธรรมชาติที่มีผลต่อมนุษยชาติ
2. ประวัติศาสตร์ ได้แก่ เหตุการณ์ในอดีตที่นักประวัติศาสตร์ได้สืบสวนค้นคว้าแสวงหาหลักฐานมารวบรวมและเรียบเรียงขึ้น เนื่องจากเรื่องราวของมนุษย์ในอดีตมีขอบเขตกว้างขวาง และมีความสำคัญแตกต่างกันไป นักวิทยาศาสตร์จึงหยิบยกขึ้นมาศึกษาเฉพาะแต่สิ่งที่ตนเห็นว่ามีความหมายและมีความสำคัญ

นักประวัติศาสตร์คนแรก

เฮโรดอตัสได้รับสมญาว่าเป็น “บิดาแห่งประวัติศาสตร์” เพราะเขาเป็นบุคคลแรกที่เห็นความสำคัญของเหตุการณ์ในอดีตว่า มีคุณค่าควรจดจำบันทึก และเขาได้ใช้วิธีการสืบค้นหาความจริงด้วยการเดินทางไปสอบถามเรื่องราวต่างๆ จากแหล่งที่เชื่อถือได้ ตลอดจนพยายามค้นคว้าหาสาเหตุของเหตุการณ์ ด้วยการอธิบายถึงสภาพของดินแดนต่างๆ อย่างกว้างขวาง เพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวที่เรียบเรียง จึงถือกันว่าเขาเป็นคนแรกที่เรียบเรียงเรื่องราวในอดีตในเชิงประวัติศาสตร์

หลักฐานทางประวัติศาสตร์

- 1) หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรแยกได้เป็น 3 พวกคือ
  - (1.1) แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ เรื่องราวของเหตุการณ์ที่บันทึกไว้โดยผู้รู้เห็น หรือเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้นโดยตรง
  - (1.2) แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ บทความหรือรายงานของนักวิชาการทั้งในด้านประวัติศาสตร์และสาขาวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
  - (1.3) แหล่งข้อมูลตติยภูมิ ได้แก่ เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ผู้อื่นเรียบเรียงไว้ สารานุกรม และเอกสารทางวิชาการอื่นๆ
- 2) หลักฐานที่เป็นวัตถุ ได้แก่ โบราณวัตถุ โบราณสถาน เงินตรา ฯลฯ

ประโยชน์ของประวัติศาสตร์

1. ช่วยสนองความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแทนการคาดเดา หรือความเชื่อที่ปราศจากหลักฐาน
2. เป็นบันทึกประสบการณ์ของมนุษยชาติที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาเพื่อเป็นบทเรียน
3. ช่วยให้เกิดความรักความภาคภูมิใจในชาติ มีความตระหนักในคุณค่าของมรดกด้านต่างๆ
4. ช่วยให้ผู้รู้จักและเข้าใจในเรื่องของโลก และเรื่องของเพื่อนมนุษยชาติที่กว้างขวางออกไป
5. ฝึกให้คนรู้จักใช้เหตุผลในการพิจารณาเหตุการณ์ต่างๆ
6. ช่วยในการทำนายอนาคต

การแบ่งยุคประวัติศาสตร์

ก่อนประวัติศาสตร์

1) สมัยหิน แบ่งเป็น 3 ยุคคือ

- (1.1) ยุคหินเก่า มนุษย์รู้จักทำเครื่องมือด้วยหินอย่างหยาบๆ ด้วยการกระแทะให้เป็นรูปร่าง และมีคม ดำรงชีวิตด้วยการเก็บกินจากธรรมชาติ อยู่เป็นกลุ่มเล็กๆ
- (1.2) ยุคหินกลาง ประมาณ 8,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช เครื่องมือมีความประณีต มีมากแบบมากชนิดขึ้น เริ่มมีสัตว์เลี้ยง เช่น สุนัขเพื่อใช้ในการล่าสัตว์ และเฝ้าที่อยู่อาศัย
- (1.3) ยุคหินใหม่ ประมาณ 6,000 ปีก่อนคริสต์กาล รู้จักขัดเกลาเครื่องมือหินให้แหลมคมและเรียบร้อยขึ้น รู้จักนำกระดูกมาดัดแปลงเป็นเครื่องใช้ และที่สำคัญคือรู้จักเลี้ยงปศุสัตว์ และทำการเพาะปลูก

2) สมัยสัมฤทธิ์ มนุษย์รู้จักผสมดินกับทองแดงเป็นทองสัมฤทธิ์ สมัยสัมฤทธิ์เริ่มขึ้นประมาณ 3,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช สมัยนี้พบโลหะอื่นที่ราคาถูกและมีประสิทธิภาพกว่า คือ เหล็ก และในสมัยสัมฤทธิ์นี้ มนุษย์รู้จักใช้แรงงานสัตว์ในการไถนาและชักลาก รู้จักการควบคุมแหล่งน้ำด้วยการชลประทาน และที่สำคัญที่สุดคือ มนุษย์ได้ประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้

3) สมัยเหล็ก ประมาณ 1,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช มีการนำเหล็กมาใช้ทำเครื่องมือและอาวุธ

สมัยประวัติศาสตร์

- 1) สมัยโบราณ เริ่มเมื่อประมาณ 5,000 – 3,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช จนถึงประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 5 ในช่วงเวลาดังกล่าว ได้เกิดแหล่งอารยธรรมสำคัญของโลกตามบริเวณลุ่มแม่น้ำใหญ่ต่างๆ เช่น แม่น้ำไนล์ ยูเฟรติส-ไทกริสสินธุ และฮวงโห
- 2) สมัยกลาง เป็นสมัยที่อาณาจักรโรมันกว้างใหญ่ครอบคลุมบริเวณอารยธรรมโบราณทางตะวันออกใกล้แหลมบอลข่าน และกว่าครึ่งของยุโรปตะวันตกได้แตกสลายไป อนารยชนเผ่าต่างๆ เข้าครอบครองแทนที่ความเจริญรุ่งเรืองที่สืบเนื่องกันมาหลายพันปีได้เสื่อมสลายลงยุโรปกลับตกอยู่ในสภาพที่ต่ำกว่าเดิมในด้านอารยธรรม จนมีการให้ชื่อยุคต่อมาว่ายุคมืด

- 3) สมัยใหม่ เริ่มตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา นักประวัติศาสตร์มิได้มีความเห็นตรงกันตั้งหมคว่าควรถือเอาปรากฏการณ์ใดเป็นจุดเริ่มต้นของยุคใหม่ บางคนถือเอาการปฏิรูปศาสนาเป็นการเริ่มสมัยใหม่ของยุโรป แต่นักประวัติศาสตร์คนอื่นอาจยึดเอาปีที่กรุงคอนสแตนติโนเปิลเสียแก่พวกเตอร์กเป็นปีสิ้นสุดของสมัยกลาง แต่โดยทั่วไปถือเอาคริสต์ศตวรรษที่ 15 เพราะมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายด้าน

ประวัติศาสตร์ชาติไทย

บ้านเชียง เป็นแหล่งโบราณคดีสำคัญแห่งหนึ่ง ที่ทำให้รับรู้ถึงการดำรงชีวิตในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ย้อนหลังไปกว่า 5,000 ปี ร่องรอยของมนุษย์ในประเทศไทยสมัยดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่มีพัฒนาการแล้วในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านความรู้ความสามารถหรือภูมิปัญญา อันเป็นเครื่องมือสำหรับช่วยให้ผู้คนเหล่านั้นสามารถดำรงชีวิตและสร้างสังคม-วัฒนธรรมของมนุษย์ได้สืบเนื่องต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน วัฒนธรรมบ้านเชียงได้ครอบคลุมถึงแหล่งโบราณคดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกกว่าร้อยแห่ง ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ที่มีมนุษย์อยู่อาศัยหนาแน่นมาตั้งแต่หลายพันปีแล้ว ด้วยเหตุนี้เององค์การยูเนสโกของสหประชาชาติจึงได้ยอมรับขึ้นบัญชีแหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียงไว้เป็นแห่งหนึ่งในบรรดามรดกโลก (th.wikipedia.org)

ทวารวดี ปัจจุบันร่องรอยเมืองโบราณ รวมทั้งศิลปโบราณวัตถุสถานและจารึกต่างๆ ในสมัยทวารวดีนี้ พบเพิ่มขึ้นอีกมากมาย และที่สำคัญได้พบกระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศไทยโดยไม่มีหลักฐานของการแผ่อำนาจทางการเมืองจากจุดศูนย์กลางเฉกเช่นรูปแบบการปกครองแบบอาณาจักรทั่วไป เช่น

- ภาคเหนือ : ที่จังหวัดลำพูน
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : พบเกือบทุกจังหวัด
- ภาคตะวันออก : ที่จังหวัดปราจีนบุรี และ จังหวัดสระแก้ว
- ภาคใต้ : ที่จังหวัดปัตตานี
- ภาคกลาง : กระจายอยู่ตามลุ่มแม่น้ำสำคัญต่างๆ เช่น แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำเจ้าพระยา

จากการศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศพบเมืองโบราณสมัยนี้ถึง 63 เมืองด้วยกัน นอกจากนี้จากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดียังพบว่าเมืองโบราณแทบทุกแห่งจะมีลักษณะของการต่อเนื่องทางวัฒนธรรมจากชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พัฒนาการขึ้นมาสู่ช่วงสมัย ทวารวดี เมื่อมีการติดต่อกับอารยธรรมอินเดีย

ดังนั้นทฤษฎีของนักวิชาการรุ่นก่อน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องรูปแบบการปกครองแบบอาณาจักร และเมืองศูนย์กลางจึงเปลี่ยนไป ว่าน่าจะอยู่ในขั้นตอนของเมืองก่อนรัฐ(Proto-State) ในรูปของเมืองเบ็ดเสร็จ หรือเมืองที่มีองค์ประกอบสมบูรณ์ในตัวเองทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความเชื่อศาสนา หากจะมีอำนาจทางการเมืองก็หมายถึงมีอำนาจเหนือเมืองบริวารหรือชุมชนหมู่บ้านรอบๆในพื้นที่ใกล้เคียงเท่านั้น เมืองใหญ่เหล่านี้แต่ละเมืองจะมีอิสระต่อกัน และเกิดขึ้นมาพร้อมๆกันเพราะผลจากการติดต่อค้าขายและรับวัฒนธรรมจากอินเดียโดยเฉพาะทางด้านศาสนาพุทธแบบหินยาน รวมทั้งภาษา และรูปแบบศิลปกรรมแบบเดียวกัน

วัฒนธรรมทวารวดีเริ่มเสื่อมลงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 16 เมื่ออิทธิพลวัฒนธรรมแบบขอมหรือเขมร โบราณจากประเทศกัมพูชาที่มีคติความเชื่อทางศาสนาและรูปแบบศิลปกรรมที่แตกต่างออกไปเข้ามาแทนที่ แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาเรื่องทวารวดียังต้องการคำตอบอีกมากไม่ว่าปัญหาเรื่องของอาณาจักรหรือเมืองอิสระ ปัญหาเมืองศูนย์กลาง ปัญหาอาณาเขต ปัญหาชนชาติเจ้าของจะเป็นชาวมอญจริงหรือไม่ หรือแม้แต่ชื่อ ทวารวดี จะเป็นชื่ออาณาจักร หรือชื่อกษัตริย์ หรือชื่อราชวงศ์หนึ่ง หรืออาจเป็นชื่อที่ใช้เรียกกลุ่มเมืองเจ้าของวัฒนธรรมแบบเดียวกันเฉกเช่นกลุ่มศรีวิชัยทางภาคใต้ ก็ยังเป็นปัญหาที่ต้องขบคิดและหาหลักฐานมาพิสูจน์กันต่อไป

สภาพสังคมทวารวดีนั้นลักษณะไม่น่าจะเป็นอาณาจักร คงเป็นเมืองขนาดต่าง ๆ ซึ่งพัฒนาขยายตัวจากสังคมครอบครัว และสังคมหมู่บ้านมาเป็นสังคมเมืองที่มีชุมชนเล็ก ๆ ล้อมรอบ มีหัวหน้าปกครอง มีการแบ่งชนชั้นทางสังคม นอกจากนี้ยังมีการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองต่อเมืองหรือรัฐต่อรัฐ ไม่ใช่ความสัมพันธ์โดยการเมือง แต่โดยการค้า ศาสนา และความเหมือนกันทางวัฒนธรรม

เศรษฐกิจของชุมชนทวารวดีคงจะมีพื้นฐานทางการเกษตรกรรม มีการค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างเมือง หรือการค้าขายแลกเปลี่ยนกับชุมชนภายนอก ชุมชนทวารวดีเริ่มต้นแนวความเชื่อแบบพุทธศาสนา ในลัทธิเถรวาท ควบคู่ไปกับการนับถือศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ทั้งลัทธิไศวนิกาย และลัทธิไวษณพนิกาย โดยศาสนาพราหมณ์ หรือศาสนาฮินดูจะแพร่หลายในหมู่ชุมชนชั้นปกครอง ในระยะหลังเมื่อเขมรเข้าสู่สมัยเมืองนคร เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมทวารวดีก็ถูกรองรับโดยเขมร และในตอนท้ายคติความเชื่อได้เปลี่ยนแปลงไป

ชาวทวารวดีได้มีการพัฒนาการทางเทคโนโลยีด้านก้วหน้า จากการจัดระบบชลประทานทั้งภายในและภายนอกเมือง มีการขุดคลอง สระน้ำ การทำคันบังค้ำน้ำหรือทำนบ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลังในสมัยลพบุรี และสมัยอาณาจักรสุโขทัย ในด้านการคมนาคม คนในสมัยทวารวดีมีการสัญจรทางน้ำและทางบก นอกเหนือจากการติดต่อกับชาวเรือที่เดินทางค้าขายแล้วยังปรากฏร่องรอยของคันดินซึ่งสันนิษฐานว่าอาจเป็นถนนเชื่อมระหว่างเมือง นอกจากนี้หลักฐานทางโบราณคดีที่พบไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรมหรือประติมากรรมล้วนแล้วแต่แสดงความเจริญก้วหน้าทางเทคโนโลยี และศิลปกรรม เช่น เทคนิคตัดศิลาแลง การสกัดหิน การทำประติมากรรม การหล่อสำริด การหลอมแก้ว ฯลฯ.

เวียงเชียงแสน คือ เวียง หรือ อาณาเขตที่ถูกล้อมรอบไปด้วย คูน้ำ หรือ กำแพงเมือง ในคำเมืองเคยมีแคว้นที่สำคัญๆ ตั้งอยู่ ก่อนที่จะมาเป็นอาณาจักรล้านนา ในปัจจุบัน ตั้งอยู่ที่ บ้านสบคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย แคว้นที่สำคัญที่สุด และมีเมืองหลวงอยู่ในอำเภอเชียงแสน ก็คือ แคว้นโยนกนาคพันธุ์ ซึ่งเป็นแคว้นโบราณที่เก่าแก่ที่สุดบนอาณาจักรล้านนา มีอายุประมาณ 2000 ปี ปัจจุบันนี้ก็คือทะเลสาบเชียงแสน และ รอบๆ นั้น อีกแคว้นหนึ่งก็คือ แคว้นหิรัญนครเงินยาง ซึ่งเป็นแคว้นผู้ก่อตั้งเวียงเชียงแสน เป็นแคว้นสืบต่อเนื่องจากแคว้นโยนกนาคพันธุ์ และ เป็นถิ่นประสูติของพญามังรายมหาราช

อาณาจักรสุโขทัย เป็นอาณาจักรแห่งแรกของชาติไทย ปฐมกษัตริย์ ทรงพระนามว่าพ่อขุนบางกลางหาว หรือ บางแห่งอาจเรียกว่า พ่อขุนบางกลางท่าว เจ้าเมืองบางยาง (อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ในปัจจุบัน)

พระมหากษัตริย์พระองค์ที่สาม พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงพระปรีชาสามารถทั้งในด้านนิรุกติศาสตร์ การปกครอง กฎหมาย วิศวกรรม ศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น ผลงานของพระองค์ที่ปรากฏให้เห็น อาทิ ศิลาจารึกที่ค้นพบในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่อธิบายถึงความเป็นมา ศิลาชีวิตของชาวสุโขทัยโบราณ น้ำพระทัยของพระมหากษัตริย์ การพิพากษาอรรถคดี ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีผลงานทางวิศวกรรมชลประทาน คือ เขื่อนศรีนครินทร์ที่เป็นการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในยามแล้ง มีการทำท่อส่งน้ำจากตัวเขื่อนมาใช้ในเมือง พระมหากษัตริย์ที่ทรงทำนุบำรุงศาสนามากที่สุดคือ พระเจ้าลิไท ในรัชสมัยของพระองค์มีการสร้างวัดมากที่สุด

กษัตริย์พระองค์สุดท้ายคือ พระเจ้าไสยลือไท ซึ่งทุกวันนี้ยังไม่มีใครทราบถึงสาเหตุการล่มสลายของอาณาจักรสุโขทัย บ้างก็ว่าเกิดโรคระบาด บ้างก็ว่าเกิดน้ำท่วมใหญ่ แต่ยังไม่มีความชัดเจน

1. ด้านเศรษฐกิจ สภาพเศรษฐกิจสมัยสุโขทัยเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ดังข้อความปรากฏในหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 "...ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงินค้าทองค้า..." เมืองสุโขทัยในน้ำมีปลาในนามีข้าว ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้วยระบบการเกษตรแบบพึ่งพาธรรมชาติเช่นสังคมไทยส่วนใหญ่ในชนบทปัจจุบัน

2. ด้านสังคม ความเชื่อ และศาสนา การใช้ชีวิตของผู้คนในสมัยสุโขทัยมีความอิสระเสรี มีเสรีภาพอย่างมากเนื่องจากผู้ปกครองรัฐให้อิสระแก่ไพร่ฟ้าและปกครองผู้ได้ปกครองแบบพ่อกับลูก ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกว่า "...ด้วยเสียงพาทย์ เสียงพิณ เสียงเลื้อน เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน..."

ด้านความเชื่อและศาสนา สังคมยุคสุโขทัยประชาชนมีความเชื่อทั้งเรื่องวิญญาณนิยม (Animism) ไสยศาสตร์ ศาสนาพราหมณ์ฮินดู และพุทธศาสนา ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 3 ว่า "...เบื้องหัวนอนเมืองสุโขทัยนี้มีภูถิวหารปู่ครุอยู่ มีสรีดพงส์ มีป่าพร้าว ป่าลาง ป่าม่วง ป่าขาม มีน้ำโคก มีพระขรรค์พุงผี เทพยาคาในเขาอันนั้นเป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล้ว ไหว้ตีพิล

ถูก เมืองนี้ที่เขว เมืองนี้ดี ผีไหวบดี พลีบ่ถูก ผีในเขอันนั้นบ่คุ้มบ่เกรง เมืองนี้หาย..."

ส่วนด้านศาสนา ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราช ในวันพระวันศีลพ่อขุนจะออกนั่ง ณ ลานธรรมในสวนตาลบรรยายธรรมให้ประชาชนฟังด้วย ยังผลให้ประชาชนในยุคนี้นิยมปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม มีการถือศีล โยทานกันเป็นปกติวิสัย ทำให้สังคมโดยรวมมีความสงบสุขร่มเย็น

3. ด้านการปกครอง ด้านการปกครองสามารถแยกกล่าวเป็น 2 แนว ดังนี้ ในแนวราบ จัดการปกครองแบบพ่อปกครองลูก กล่าวคือผู้ปกครองจะมีความใกล้ชิดกับประชาชน ให้ความเป็นกันเองและความยุติธรรมกับประชาชนเป็นอย่างมาก เมื่อประชาชนเกิดความเดือดร้อนไม่ได้รับความเป็นธรรมสามารถร้องเรียนกับพ่อขุนโดยตรงได้ โดยไปยื่นกระดิ่งที่แขวนไว้ที่หน้าประตูที่ประทับ ดังข้อความในศิลาจารึกปรากฏว่า "...ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าใส..." นั่นคือเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถมาตีกระดิ่งเพื่อแจ้งข้อร้องเรียนได้ ในแนวตั้ง ได้มีการจัดระบบการปกครองขึ้นเป็น 4 ชั้น คือ

1) พ่อขุน เป็นชนชั้นผู้ปกครอง อาจเรียกชื่ออย่างอื่น เช่น เจ้าเมือง พระมหาธรรมราชา หากมีโอรสก็จะเรียก "ลูกเจ้า"

2) ลูกขุน เป็นข้าราชการ ข้าราชการที่มีตำแหน่งหน้าที่ช่วงปกครองเมืองหลวง หัวเมืองใหญ่ย่อย และภายในราชสำนัก เป็นกลุ่มคนที่ใกล้ชิดและได้รับการไว้วางใจจากเจ้าเมืองให้ปฏิบัติหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ไพร่ฟ้า

3) ไพร่หรือสามัญชน ได้แก่ราษฎรทั่วไปที่อยู่ในราชอาณาจักร (ไพร่ฟ้า)

4) ทาส ได้แก่ชนชั้นที่ไม่มีอิสระในการดำรงชีวิตอย่างสามัญชนหรือไพร่ (อย่างไรก็ตามประเด็นทาสนี้ยังคงถกเถียงกันอยู่ว่ามีหรือไม่) (th.wikipedia.org)

อาณาจักรล้านนา คือ อาณาจักรที่ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แก่จังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน แพร่ พะเยา น่าน ลำพูน และ ลำปาง โดยมีเมืองเชียงใหม่ เป็นราชธานี มีภาษาที่เรียกว่า คำเมือง หรือภาษาเหนือ ตัวหนังสือ ตัวเมือง **วัฒนธรรม** และ ประเพณี เป็นของตนเอง ก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง เป็นระบอบมณฑลเทศาภิบาล ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยมี พระเจ้าอินทรวชิยานนท์ เป็นเจ้าผู้ครองเชียงใหม่(ในฐานะเป็นอาณาจักร)พระองค์สุดท้าย และ เจ้าแก้วนารัฐ เป็นเจ้าผู้ปกครองนครองค์สุดท้าย แต่ก็ยังมีทายาทหลงเหลืออยู่อีกมากในปัจจุบัน เช่น เจ้าดวงเดือน ณ เชียงใหม่ เจ้าสุริย์ ณ เชียงใหม่ และ เจ้ากอแก้วประกายกาวิล ณ เชียงใหม่ หรือ เจ้าป่า ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว เป็นต้น

สำหรับประวัติการก่อตั้งนั้นพญาเม็งราย เจ้าเมืองเงินยางเชียงแสน องค์ที่ 25 แห่งราชวงศ์ลาว ได้เริ่มตีเมืองเล็กเมืองน้อย ลุ่มแม่น้ำกก รวบรวมกัน แล้วตั้งเป็นแคว้นโยนก ซึ่งเป็นนามที่มาจากซึ่งโยนกนครซึ่งเจริญรุ่งเรืองมาก แต่ก็ได้ถูกแผ่นดินไหวทำลายลงเมื่อนานมาแล้ว ก่อตั้งนคร ส่วนเมืองใหญ่ เช่น เมือง

พะเยาของพญาเจ้าเมือง พระองค์ไม่ทรงดี แต่ทรงใช้ชีวิตผูกสัมพันธ์ไมตรี หลังจากเมื่อตั้งแคว้นแล้ว พระองค์ได้แผ่อิทธิพลลงมาทางใต้ แล้วก็จึงสร้างเมืองเชียงรายเป็นศูนย์กลาง แทนเมืองเชียงแสน

หลังจากนั้นได้แผ่อิทธิพลลงมาทางใต้ และสร้างเมืองเชียงรายเป็นศูนย์กลางการปกครอง พระองค์จึงเข้าตีอาณาจักรหริภุญไชย(แคว้นหริภุญชัย) ซึ่งขณะนั้น มีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีแม่น้ำปิงเป็นเส้นทางขนส่งไปยังเมืองอโยธยาตอนล่าง ที่อยู่ใกล้ทะเล และสามารถติดต่อค้าขายกับจีนได้สะดวก

หลังจากพญาเมืองรายตีได้แคว้นหริภุญไชยแล้ว พระองค์จึงได้รวมเข้ากับแคว้นโยนกตั้งเป็นราชอาณาจักร นามว่า "อาณาจักรล้านนา" พร้อมกันนั้น ได้มีพญาเมืองราย พญาเจ้าเมืองแห่งแคว้นพะเยา และ พ่อขุนรามคำแหงแห่งราชอาณาจักรสุโขทัย มาร่วมกันสถาปนาเมืองราชธานีที่เมืองเวียงพิงค์ ตั้งชื่อให้ใหม่ว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" เมื่อปี พ.ศ. 1839 เป็นศูนย์กลางการปกครองราชอาณาจักรล้านนา มีที่ตั้งอยู่ระหว่างเชิงดอยฮ้อยช้าง (ดอยสุเทพ) และ บริเวณที่ราบฝั่งขวาของแม่น้ำปิง

ด้านการเมืองการปกครองพญาเมืองรายมหาราชทรงส่งพระญาติวงศ์ของพระองค์ ไปปกครองหัวเมืองต่างๆ ที่เป็นเมืองขึ้น หรือเมืองที่สร้างขึ้นใหม่ เช่น เมืองเขลางค์(ลำปาง) เชียงตุง(ในพม่า) เชียงรุ่ง(สิบสองพันนาในจีน) ทรงส่งพระราชโอรสไปปกครอง เมืองที่ใหญ่ และ สำคัญๆ ได้แก่ เมืองนาย (หัวเมืองไทใหญ่) และเชียงราย ซึ่งเคยเป็นเมืองราชธานีของล้านนา รัชสมัยของพระเจ้าดิลกโลกราช กษัตริย์องค์ที่ 9 ราชวงศ์เมืองราย ได้รับการยกย่องให้มีฐานะเป็น "ราชาธิราช" เท่ากับกษัตริย์อยุธยา และ พม่า พระองค์ทรงดีเมืองและแผ่ขยายอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาให้ใหญ่กว่าเดิม

- ด้านตะวันออก เมืองน่าน แพร่ จนถึง หลวงพระบาง
- ด้านตะวันตก ขยายไปจนถึงรัฐฉาน(ตะวันตกเฉียงเหนือของพม่า) เช่น เมืองโลคา สีป้อ ของหัวย
- ด้านเหนือ เมืองเชียงรุ่ง เมืองยอง

ยังได้ทำสงครามกับอาณาจักรอยุธยาทางตอนใต้ ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ นานถึง 25 ปี แต่ไม่สามารถเอาชนะได้ จึงต้องผูกสัมพันธ์ไมตรีต่อกัน (th.wikipedia.org)

กรุงธนบุรี ในปี พ.ศ. 2310-2325 เริ่มต้นหลังจากที่พระเจ้าตากสินมหาราชได้ขับไล่อาณาจักรพม่าออกจากอยุธยา และได้ย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่กรุงธนบุรี โดยจัดตั้งการเมืองการปกครอง มีลักษณะการเมืองการปกครองยังคงดำรงไว้ซึ่งการเมืองการปกครองภายในสมัยอยุธยาอยู่ก่อน โดยมีพระมหากษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาดในการเมืองการปกครอง

- การปกครองส่วนกลาง
  - ฝ่ายทหารมีสมุหกลาโหมดูแล
  - ฝ่ายพลเรือน มีสมุหนายกดูแล

นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งจุดศตมภ์ แบ่งการปกครองออกเป็น 4 ส่วน คือ เวียง วัง คลัง นา

- การปกครองหัวเมืองชั้นใน
  - หัวเมืองชั้นในคือหัวเมืองที่มีขนาดเล็กง่ายต่อการเดินทางไป มีผู้ปกครองเรียกว่า ผู้รั้ง
  - หัวเมืองชั้นนอก คือเมืองที่อยู่นอกเขตราชธานี แบ่งออกเป็นเมืองชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี ตามลำดับความสำคัญ มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นเจ้าของ
  - หัวเมืองประเทศราช คือ มีเจ้านายปกครองกันเอง แต่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวาย (th.wikipedia.org)

กรุงรัตนโกสินทร์ หรือ "กรุงเทพมหานคร" เป็นราชธานีของไทย ตั้งอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงข้ามกับที่ตั้งของกรุงธนบุรี โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระนครขึ้น โดยทำพิธีตั้งเสาหลักเมืองของพระนครใหม่ เมื่อวันอาทิตย์ เดือน 6 ขึ้น 10 ค่ำ เวลาบ่ายแล้ว 45 นาที ตรงกับวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2325

ทั้งนี้ ได้พระราชทานนามของพระนครว่า "กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุทธยา มหาดิลกภพนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมารอวตารสถิต สักกะทัตติยะ วิษณุกรรมประสิทธิ์" เรียกสั้นๆ ว่า "กรุงเทพฯ" "กรุงเทพมหานคร" หรือ "กรุงรัตนโกสินทร์"

ข้อเสียของการปกครองในสมัยอยุธยาได้ถูกพยายามกำจัดลงในสมัยรัตนโกสินทร์ การกำหนดตัวบุคคลผู้จะเข้าสู่อำนาจมีความชัดเจนและเด็ดขาด ปัญหาความขัดแย้งเนื่องด้วยการแก่งแย่งอำนาจจึงเบาบางลง อย่างไรก็ตามปัญหาการรุกรานจากชาติตะวันตกกลายเป็นปัญหาใหม่ที่ทวีความรุนแรงขึ้น ซึ่งก็ทำให้ฝ่ายปกครองต้องมีสมาธิในการบริหาร การตัดสินใจปรับปรุงพัฒนาประเทศอย่างทันทั่วทั้งที่ทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก แต่ก็ส่งผลให้แนวคิดทางการเมืองการปกครองใหม่ๆ ได้หลั่งไหลมาสู่ประเทศไทย

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เศรษฐกิจของโลกตกต่ำเป็นเวลานาน ส่งผลกระทบต่อประชาชนชาวไทยเป็นอันมาก และทำให้เกิดความไม่พอใจต่อผู้มีอำนาจปกครองซึ่งถูกมองว่ามีการหาประโยชน์ใส่ตนและพวกพ้องทั้งที่ประชาชนตกอยู่ในสภาวะยากแค้น ในที่สุดจึงเกิดการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ได้มีกลุ่มบุคคลที่เรียกว่า คณะราษฎร ได้ยึดอำนาจการปกครองของประเทศ แล้วเปลี่ยนการปกครองของประเทศเป็นการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยหวังว่าจะทำให้ประชาชนสามารถมีปากมีเสียงเข้ามาจัดสรรผลประโยชน์ให้กับตนเองได้อย่างถ้วนหน้า อย่างไรก็ตามระบอบประชาธิปไตยในช่วงแรกนั้นยังไม่เหมาะกับสภาพทางสังคมของ

ไทย ประชาชนไม่สามารถรักษาอำนาจอธิปไตยไว้กับตนได้ อำนาจอธิปไตยจึงถูกดึงให้ตกไปอยู่ในมือของฝ่ายทหารเป็นเวลาหลายทศวรรษ

หลังจากปัจจัยแวดล้อมด้านต่าง ๆ ได้รับการพัฒนาขึ้น ประชาชนมีความพร้อมต่อการใช้ อำนาจอธิปไตยเพิ่มมากขึ้น การเรียกร้องอำนาจอธิปไตยคืนจากฝ่ายทหารก็เกิดขึ้นเป็นระยะ กระทั่งในที่สุด ภายหลังจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬเมื่อปี พ.ศ. 2535 ฝ่ายทหารก็ไม่สามารถถือครองอำนาจอธิปไตยได้อย่างถาวรอีกต่อไป อำนาจอธิปไตยจึงได้เปลี่ยนไปอยู่ในมือของกลุ่มนักการเมือง ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มบุคคลสามกลุ่มหลัก คือ กลุ่มทหารที่เปลี่ยนบทบาทมาเป็นนักการเมือง กลุ่มนายทุนและผู้มีอิทธิพล และกลุ่มนักวาดศิลป์ แต่ต่อมาภายหลังจากการสิ้นสุดลงของยุคสงครามเย็น โลกได้เปลี่ยนมาสู่ยุคการแข่งขันทางการค้าซึ่งมีความรุนแรงเป็นอย่างมาก กลุ่มการเมืองที่มาจากกลุ่มทุนนิยมสมัยใหม่ได้เข้ามา มีบทบาทแทน (th.wikipedia.org)

เหตุการณ์ 14 ตุลา ไม่ใช่เกิดขึ้นปุบปับ สรุปรูปจากที่อาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เขียนไว้ ก็คือ ในช่วงปี 2514-2516 การเมืองภายในประเทศของไทย เริ่มก้าวสู่ความเป็นประชาธิปไตยบ้าง คือมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปีพ.ศ.2511 มีการเลือกตั้งทั่วไปในปี 2512 แต่สถานการณ์กลับตาลปัตร เมื่อรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ปฏิวัติตนเอง ในปี 2514 เพื่อครองอำนาจต่อไป ทั้งๆ ที่ไร้ประสิทธิภาพในการบริหารราชการ และเศรษฐกิจ มีบรรยากาศเล่นพรรคเล่นพวก ปิดกั้นเสรีภาพเมื่อเป็นเช่นนี้ อากา "หมดความอดทน" ในหมู่ประชาชนจึงเริ่มก่อตัว ในช่วงเวลานั้นนิสิตนักศึกษาเป็นกลุ่มที่เข้ามา มีบทบาททางสังคมอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ไม่ว่าจะร่วมสังเวยการเลือกตั้งในปี 2512 ออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท ต่อต้านการครอบงำทางเศรษฐกิจ หรือเสนอแนวทางรักษาทักษะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในปี 2515 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย กลายเป็นศูนย์กลางของการแสดงออกซึ่งความไม่พอใจต่อการผูกขาดอำนาจของเผด็จการ กิจกรรมการเคลื่อนไหวสำคัญคือ เดินขบวนประท้วงสินค้าญี่ปุ่นปลายปี 2515 ประณามการใช้อิทธิพลของเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปล่าสัตว์ที่ป่าทุ่งใหญ่ และคัดค้านการลอบซื้อหรือจับไล่ล่านักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง 9 คนออกกลางปี 2516

จากการประท้วงกรณีนักศึกษารามคำแหง 9 คน เมื่อวันที่ 21-22 มิ.ย.2516 จึงนำมาซึ่งการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ในวันที่ 5 ต.ค. การชุมนุมก่อตัวขึ้น เริ่มจากนายธีรยุทธ บุญมี อดีตเลขาธิการ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย บัณฑิตวิเศษ จุฬาฯ ในฐานะผู้ประสานงานกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ พร้อมด้วยสมาชิก 10 คน เปิดแถลงข่าวที่ท้องสนามหลวง มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1. เรียกร้องให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญโดยเร็ว 2.จัดหลักสูตรอบรมรัฐธรรมนูญสำหรับประชาชน และ 3. กระตุ้นประชาชนให้สำนึกและวางแผนในสิทธิเสรีภาพ ฝ่ายรัฐบาลในตอนนั้น ตอบโต้การชุมนุมนี้ด้วยการจับกุมนักศึกษาและผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญเพิ่มเติม ด้วย

การตั้งข้อกล่าวหาชนิดที่ว่ากันไป เช่น พบเอกสารคอมมิวนิสต์ มั่วสมัชชกชนวนให้มีการชุมนุมทางการเมือง บรรยากาการเผชิญหน้าจึงตึงเครียดขึ้นทุกวัน และจำนวนผู้ชุมนุมก็เพิ่มขึ้นทุกวันจนเป็นเรือนแสน แน่นขนัดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในวันที่ 13 ต.ค. เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ผู้นำนักศึกษาที่ได้รับแต่งตั้งเฉพาะกิจให้เป็นหัวหน้าปฏิบัติการเดินขบวน นำฝูงชนเคลื่อนขบวนออกจากธรรมศาสตร์มุ่งสู่นุสาวรีย์ประชาธิปไตย ลานพระบรมรูปทรงม้า และสวนจิตรลดาเพื่อหวังพระบารมีเป็นที่พึ่ง ตามลำดับ

ในวันที่ 14 ตุลาคม เกิดการปะทะเล็กๆ ระหว่างฝูงชนและตำรวจ กระทั่งบานปลายลุกลามไปอย่างที่ไม่ไม่มีใครคาดคิด ไปถึงถนนราชดำเนิน สีแยกคอกวัว กรมสรรพากร กรมประชาสัมพันธ์ กองบัญชาการตำรวจนครบาล ผ่านฟ้า มีคนตายจำนวนมาก

ในเวลา 19.40 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงออกรายการโทรทัศน์ พระราชทานกระแสพระราชดำรัส ว่าวันที่ 14 ตุลาคม เป็นวันมหาวิปโยค และตรัสว่า รัฐบาลจอมพลถนอมได้ลาออกแล้ว และทรงแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกฯคนใหม่

อย่างไรก็ตาม จอมพลถนอมยังก็อยู่ในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และสั่งให้เจ้าหน้าที่ปราบปรามผู้ชุมนุมต่อไป

การปราบปรามรุนแรงดังกล่าว เริ่มทำให้เกิดความขัดแย้งในวงการบริหาร และมิทหารตำรวจ ส่วนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วย ในจำนวนนี้รวมถึงพลเอกกฤษณ์ สีวะรา ผบ.ทบ.และกองทัพอากาศ กองทัพเรือ ด้วย จึงเป็นแรงกดดันให้จอมพลถนอม กิตติขจร ต้องลาออก และเดินทางออกจากประเทศพร้อมจอมพลประภาส จารุเสถียร และพล.อ.ณรงค์ กิตติขจร เหตุการณ์จึงสงบลงโดยพลัน เหตุการณ์ 14-15 ต.ค.2516 ปิดฉากลงด้วยจำนวนผู้เสียชีวิต 77 คน บาดเจ็บ 857 คน แต่การเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาและประชาชนยังดำเนินต่อไป www.matichon.co.th

พฤษภาทมิฬ เป็นเหตุการณ์ที่ประชาชนเคลื่อนไหวประท้วงอำนาจเผด็จการโดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ระหว่างวันที่ 17-20 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ที่นำไปสู่เหตุการณ์นองเลือดบนท้องถนน และการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

เหตุการณ์ครั้งนี้ เริ่มต้นมาจากเหตุการณ์รัฐประหาร 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 หรือ 1 ปีก่อนหน้าการประท้วง ซึ่ง รสช. ได้ยึดอำนาจจากรัฐบาล ซึ่งมีพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ในขณะนั้น, โดยให้เหตุผลหลักว่ามีการฉ้อราษฎร์บังหลวงอย่างหนักในรัฐบาล และรัฐบาลพยายามทำลายสถาบันทหาร. โดยหลังจากยึดอำนาจ คณะ รสช. ได้เลือก นายอานันท์ ปันยารชุน ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี และได้มีการแต่งตั้งสถานีวิทยุติดแห่งชาติขึ้น รวมทั้งการแต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้น 20 คน เพื่อร่างรัฐธรรมนูญ.

หลังจากร่างรัฐธรรมนูญสำเร็จ ก็ได้มีการจัดการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 22 มี.ค. พ.ศ. 2535 โดยพรรคที่ได้จำนวนผู้แทนมากที่สุดคือ พรรคสามัคคีธรรม (79 คน) ได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาล และมีการเตรียมเสนอ นาย ณรงค์ วงศ์วรรณ หัวหน้าพรรคสามัคคีธรรม ในฐานะหัวหน้าพรรคที่มีผู้แทนมากที่สุด ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี. แต่ปรากฏว่า ทางโฆษกกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา นางมาร์กาเร็ต แท็ตไวลเลอร์ ได้ออกมาประกาศว่า นายณรงค์ นั้นเป็นผู้หนึ่งที่ไม่สามารถขอวีซ่าเดินทางเข้าสหรัฐฯ ได้ เนื่องจากมีความใกล้ชิดกับนักค้ายาเสพติด.

ในที่สุด จึงมีการเสนอชื่อ พล.อ. สุจินดา คราประยูร ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแทน ซึ่งนำไปสู่ความไม่พอใจของประชาชนในวงกว้าง เนื่องจากก่อนหน้านี้, ในระหว่างที่มีการทักท้วงโต้แย้งเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นมาใหม่ ว่าไม่มีความเป็นประชาธิปไตย, พลเอกสุจินดา คราประยูร ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ตนและ พล.อ.อ. เกษตร โรจนนิล จะไม่รับตำแหน่งทางการเมืองใด ๆ แต่กลับกลับคำพูดและรับตำแหน่งรัฐมนตรี. เหตุการณ์นี้ เป็นที่มาของวลีที่ว่า "เสียสัตย์เพื่อชาติ"

การรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พล.อ.สุจินดา ดังกล่าว นำไปสู่การเคลื่อนไหวคัดค้านต่าง ๆ ของประชาชน รวมถึงการอดอาหารของ ร.ต. ฉลาด วรฉัตร และ พล.ต. จำลอง ศรีเมือง (หัวหน้าพรรคพลังธรรมในขณะนั้น) และนำไปสู่เหตุการณ์นองเลือด *พฤษภาทมิฬ* ในที่สุด (th.wikipedia.org)

ที่มา : สังคมไทย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช : 2545)

: ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช : 2548)

: <http://www.socail.th.gs/> (12 มิถุนายน 2551)

: <http://www.maticchon.co.th> (12 มิถุนายน 2551)

: [http://\(th.wikipedia.org\)](http://(th.wikipedia.org)) (12 มิถุนายน 2551)